Rune G:son Kjellander

J. E. ERIKSON

EN BORTGLÖMD KONSTRUKTÖR OCH INDUSTRIMAN

Skildringen av J. E. Erikssons liv och verk har sammanställts av hans dotterson Herr Rune G:son Kjellander.

Inför den förestående rivningen av fastigheten Folkungagatan 94 i Stockholm, som åren 1876—1900 inrymt J. E. Eriksons mekaniska verkstad och AB Mekanius, kan det vara på sin plats att lämna en skildring av ingeniören Johan Erik Eriksons liv och verksamhet.

Johan Erik Erikson föddes den 29 maj 1838 i By socken, södra Dalarna och var son till bonden Eric Jansson och hans hustru Elisabet Andersdotter i Näs. Att han var av en ursvensk bondesläkt, vittna icke blott hans fäders namn om i de gamla kyrkoböckerna, utan även hans egen personlighet.[1]

Sin skolgång började han i hemsocknen och redan under den tiden gjorde han sig bemärkt för praktiska små uppfinningar. Gamle riksdagsman Back Per Ersson (1840, 1920) mindes från den tiden, hur Erikson tillverkade mekaniska pennlådor och dylikt, som han sålde till sina skolkamrater. Sockenborna voro imponerade av hans idéer och en gammal gumma yttrade om honom: »Ja, han kun' gör' va' som helst».[2]

När Erikson slutat skolan i By, arbetade han först någon tid i hemtrakten och sökte sedan in på Bergsskolan i Falun, vilket dock icke lyckades.[3] I stället reste han till Nyköping och började vid en skola. Hans intresse för teoretiska studier var väl inte lika stort som intresset för det praktiska och han slutade skolan i april 1860 utan att ha avlagt examen. Samma vår började han som elev vid Nyköpings bruk och mekaniska verkstad, anlagd år 1831 av Adolf Eugéne von Rosen, »svenska järnvägarnes fader».[4] Erikson lärde där känna Lars Albert Leonard Söderström (1841, 1899). Denne hade samma vår utexaminerats från Kongl. Teknologiska Institutet i Stockholm och gick också som elev vid verkstaden. De båda eleverna började redan då att diskutera förbättring av John Ericssons varmluftsmaskin, som ingalunda ansågs fulländad,[5] men det fanns icke några möjligheter för dem att börja egen experimentverksamhet. Söderström fortsatte år 1861 sin praktik i Tyskland. Sedan träffade de inte varandra förrän i Paris år 1868.

Till Stockholm styrde Erikson därnäst sina steg och lyckades år 1863 få anställning som filare vid Bergsunds mekaniska verkstad under grosshandlare Anton Wilh. Frestadius' chefsskap.[6] Denna verkstad var en av de äldsta och bästa verkstäderna i vårt land (grundad 1769). Där arbetade på sin tid ångbåtspionjären Samuel Owen som verkmästare.

Under de år Erikson arbetade på Bergsund, utvecklades hans idéer om en ny varmluftsmaskin och det är sannolikt, att han delgav dessa sina planer för sin gode vän Carl Fredric Ekermann (1834, 1906), då secundlöjtnant vid Kongl. Maj:ts Flotta. Denne var under tiden 1865 11/11 till 1866 12/6 anställd vid Bergsunds mekaniska verkstad för att inhämta kännedom om ångmaskiners konstruktion.[7] Mellan dem knöts en vänskap, som varade livet ut.[8] Troligen var det Löjtnant Ekermann, som föreslog Erikson, vars talang han förstod, att försöka taga sig över till Paris för att beskåda den utställning, som skulle öppnas där på våren 1867. Löjtnanten var redan då en vittberest herre[7] och väl informerad om sådana händelser långt i förväg och han skulle själv resa till Parisutställningen. Där skulle man få se, vad världen då kunde prestera i maskinväg och alla de senaste uppfinningar som gjorts, — ett utmärkt tillfälle för den mekaniskt intresserade. Med det målet för ögonen sparade Erikson varje öre han fick över, ty han visste vad han ville. Den 6 maj 1867 avreste Erikson och löjtnant Ekermann till Paris.

Man förstår hur entusiastisk och imponerad den unge bondsonen blev över allt han fick se vid Parisutställningen och därom vittna också livligt de brev han sände därifrån till sitt föräldrahem i By socken.

Kanske var det Eriksons avsikt att återvända till Sverige, då han tjänat ihop penningar till hemresan, ty han skrev till sin broder Andreas i Dalarna:[9] »Jag skulle slå mig ned i samma trakt som du, om jag bara kunde fiska mig en tös, som egde en späckad börs, ty jag har här på expositionen sett så mycket, som jag skulle göra till tjenst för mitt fosterland . . .»

Erikson sökte arbete i Paris och lyckades snart få anställning vid en mekanisk verkstad. Där tjänade han sex francs om dagen, vilket motsvarade fyra riksdaler och tjugo öre i svenska penningar. På den avlöningen kunde Erikson draga sig fram. Han hyrde till en början rum på Rue de Marché men flyttade samma år till Grand Hôtel du Nord på Rue de Lafayette. Där var det illa beställt med eldningen och på vintern lika kallt inomhus som ute. Han var då blott tjugonio år och kunde taga sig en sväng på skridskor på sjöarna i Boulogneskogen.

I Paris lärde Erikson känna den svenske uppfinnaren greve Per Ambjörn Sparre af Söfdeborg (1828, 1921), som bott där sedan år 1861. Greve Sparre fick upp ögonen för Eriksons duglighet och skötsamhet och erbjöd honom arbete. Den 2 januari 1868 skrev Erikson:

»Jag har nyss slutadt med att göra i ordning en modell, det vill säga ett litet lokomotiv, som skall göras efter i full storlek om det går bra. Det är ämnadt att gå öfver berg, så att man ej behöfver spränga sig igenom. Och nu håller jag på att göra i ordning ett dussin gevär, som skola sändas till olika länder. Vi göra om de gamla till nya, så behändigt inrättade, att man kan skjuta många skott på en minut. Laddningen går till på det viset, att man skjuter in en patron i bakänden på geväret med tummen då det med detsamma öppnar och stänger sig sjelft. Laddningen går således på ett ögonblick. Man kan också spänna hanen och trycka utaf på en gång. Vi göra äfven ett prof för Sverige och hafva beställning på 30.000. Ifrån det och till annat, en uppfinning att skjuta fram raketer med svåra sprängskott ned i vattnet, så att man kan på undervattensväg spränga de största fregatter och monitorer i sank, åter en annan uppfinning der utmerkt vackra paperslådor göras af paperet direkte färdiga i machin, till och med limmade ihop. Ännu en machin: en väfstol att väfva de vackraste blommor och bilder direkte efter ritning . . .»

Bland de olika uppfinningar de arbetade med tillsammans kunna således nämnas en sorts kammarladdningsgevär och ett försök med torped, men även ett telefonförsök. Telefonförsöket höllo de på med i slutet av år 1867. Erikson kallade det att tala »på telegraf» och skrev: »så att man lugnt kan tala i Sverige till en god vän i Amerika, som till och med bör känna igen rösten. Flera stavelser kunna redan flyttas på telegrafen. Få se om det inte går till sist.»

Greve Sparre lovade, att om affärerna gingo bra, så skulle icke Erikson bliva lottlös. De voro till en början mycket goda vänner och Erikson skulle följa med till grevens slott i Italien, då experimenten slutförts. Emellertid fick denna vänskap ett hastigt slut och Erikson lämnade Greve Sparre.

Som tidigare nämnts lärde Erikson redan under Nyköpingstiden känna ingeniören Albert Söderström. Denne befann sig sedan år 1863 i Paris och var anställd som ritare hos G. G. Petau. Tillsammans med honom började Erikson i maj 1868 under små omständigheter sin experimentverksamhet. Löjtnant Ekermann lånade dem några hundra riksdaler med vilka medel verksamheten kom igång. Dessa tre personer skrevo sedermera bolagskontrakt, troligen i början av 1869. Kontraktet uppsattes av hovrättsrådet Arvid Ekermann, en broder till löjtnanten, och fick lagfaras i vanlig ordning. Enligt detta kontrakt hade alla tre lika äganderätt till uppfinningarna, som skulle skrivas i ingeniör Söderströms namn, men markeras »Söderström & Erikson». En starkt bidragande orsak till att Söderström skulle stå för patenten var säkerligen den, att Söderström var utexaminerad ingeniör och kunnig i författande av patenthandlingar. Att han sedan utnyttjade

JOHAN ERIK ERIKSON. *Grundare av J. E. Eriksons Mekaniska Werkstad, konstruktör av kraftmaskiner, pionjär inom elektrotekniken. — Foto 1882.*

Vid Folkungagatan 94 (förut 16—18) i Stockholm var J. E. Eriksons Mekaniska Werkstad belägen. — Foto Stockholms Stadsmuseum 1939.

Slussen i Stockholm med de av J. E. Erikson uppsatta bågljuslamporna på stolpar i förgrunden. — Foto från 1890-talet i Stockholms Stadsmuseum.

detta till att själv taga åt sig hela äran av de båda uppfinningar, som framkommo under den tid som samarbetet varade (varmluftsmaskinen, första gasmaskinen), utan att nämna något om sin snillrike kompanjon, måste ju anses mindre lämpligt. Erikson torde dock, trots sin mindre teoretiska utbildning, ha varit hjärnan och stöttepelaren i bolaget, vilket bäst bevisas av det faktum, att uppfinningarna icke blevo vare sig sämre eller färre, när Erikson redan i november 1869 fortsatte verksamheten på egen hand.

Löjtnant Ekermann var endast intressent i bolaget och kunde icke deltaga i själva experimentverksamheten, ty han hade sin tjänst som officer att sköta. Hans vistelse i Paris räknades som kommendering för att »inhämta kännedom om ångmaskiners konstruktion.»[7] Då bolagskontraktet redan år 1871 med anledning av fransk-tyska kriget torde hava upphört att gälla, förblev Ekermann Eriksons goda vän och gjorde honom stora tjänster i egenskap av kontaktman mellan Kungl. Flottan och J. E. Eriksons mekaniska verkstad. Någon anställning i egentlig mening hade aldrig Ekermann hos Erikson, men då Flottan efter verkstadens överflyttning till Sverige lämnade Erikson sina beställningar, övervakades dessa tillverkningar av Ekermann och som pensionerad officer ställde han sig i spetsen för Eriksons elektriska avdelning, som då blev fristående.

Här lämnas i korthet en redogörelse över händelsernas gång från maj 1868. Den av John Ericsson uppfunna varmluftsmaskinen hade efter hand följts av många nykonstruktioner och förbättringar, men ingen hade intill denna tid lyckats konstruera någon maskin, som var fördelaktigare än ångmaskinen. Den idé om nykonstruktion, som Johan Erik Erikson åtta år tidigare diskuterat med Söderström, hade väl med åren tagit mera konkret form och i maj 1868 begynte de att experimentera med en varmluftsmaskin, eller så kallad »caloricmaskin», med sluten eldstad.

Efter ett halvt år av vedermödor, försakelser och penningbekymmer hade de konstruerat en provmaskin och lyckats förträffligt. Maskinen behövde ej mera än hälften så mycket kol som en vanlig ångmaskin med samma effekt, arbetade alldeles tyst även vid hastig gång och behövde knappast någon tillsyn. Dessutom tog den mindre plats och var billigare i tillverkning. Patent ordnades i Frankrike, England, Amerika, Sverige, Belgien och Italien. De dyra patentavgifterna vållade dem stora bekymmer, men nu som framdeles fick Erikson värdefull ekonomisk hjälp av sin broder.[9]

Den av Söderström författade och i hans anda skrivna patentansökningen till Sverige beviljades den 15 mars 1869 med nummer 28 för 12 år.[10] Vid sitt besök i Sverige i samband därmed hade Söderström tagit med sig en miniatyrmaskin, som han bl. a. demonstrerade för sekreteraren i Ingeniörs-Föreningen, Professor C. A. Ångström, vilken i sin tur presenterade maskinen för allmänheten i en artikel i föreningens tidskrift, där den utförligt beskrevs med illustration, och uttalade den förhoppningen att maskinen snart skulle komma att tillverkas i landet, ty det skulle »blifva af intresse att se, om densamma utförd i större skala och uti det praktiska verkligen kan lemna sådana resultater, som den miniatur-maskin, med hvilken försöken hittills skett, synes lemna förhoppning om.»[11]

I juni 1869 kom beställning i Frankrike på tusentals maskiner av samma system, men blott på en fyrtiondedels hästkraft, avsedda för vattenpumpning vid de franska järnvägsstationerna. Denna masstillverkning överläto de på en fransk fabrikör, som de hade kontrakt med. Denne betalade först 10 000 rdr rmt och sedan en viss summa för varje maskin, som han fick göra i enlighet med patentet.

En annan konkurrent till ångmaskinen var gasmaskinen och Erikson fick snart tillfälle att syssla med en sådan. En person i Frankrike hade uppfunnit en apparat för att fabricera gas av petroleum. En maskin blåste in luft i apparaten, där luften uppsög en del petroleum och brann lika bra som vanlig gas, men blev billigare. Denne fransman frågade Erikson, om inte han kunde göra maskinerna bättre, då fransmannen i så fall genast skulle utbyta de gamla. Erikson lyckades konstruera en, som var mycket bättre än den föregående. För denna maskin begärde han endast 25 rdr rmt, det vill säga för varje maskin, som fransmannen fick göra efter Eriksons konstruktion. Denna maskin patenterades år 1869 i samma sex länder som varmluftsmaskinen. En stor engelsk fabrikant sände ett ombud till Erikson för att underhandla om patentet, ty den engelska patentbyrån hade låtit införa gasmaskinen med ritning och beskrivning i en engelsk mekanisk tidning.

Ägaren av det Stora Varvet vid Tegelviken i Stockholm (W. Lindbergs Verkstads- & Varfs AB) erbjöd sig att börja tillverka Eriksons maskiner genast, om han fick fabricera dem mot en billigare avgift än andra svenska verkstäder. För att underhandla i denna angelägenhet reste Söderström till Stockholm i november 1869. Men Erikson hörde sedan ingenting från honom!

Söderström började som ritare vid Domnarfvets Jernverk år 1873, blev sedermera torpedingeniör vid Kungl. Flottans station i Stockholm samt riddare av Vasaorden. I egenskap av torpedkonstruktör fick han tillfälle återkomma till verkstaden omkring 1890 för att övervaka tillverkningen av sina torpeder. Han skildras då såsom en originell, besynnerlig, tungsint man, sluten till sitt sätt och oftast grubblande. En skicklig konstruktör lär han dock hava varit.

År 1869 blev för Erikson ett år med ekonomiska svårigheter och hårt arbete, men också ett år av framgångar — inte endast för maskinerna. Detta år gifte sig Erikson i Paris med en fransyska av förnäm börd, Angèle Marie Caroline De la Haut, född 1851 25/4 i staden Orléans, död 1901 30/1 i Stockholm, Katolska församlingen Eugenia, dotter av Jean Louis De la Haut och hans hustru Veronique Victoire Constante Barré. De fingo fem barn.

Redan i november 1869 fick Erikson ensam sköta verksamheten i Paris. Redbarhet, plikttrohet och noggrannhet kännetecknade honom och hans arbete och sådan vandel måste ovillkorligen leda till framgångar. Masstillverkningarna fick han givetvis överlåta till andra verkstäder och koncentrerade i sedvanlig skaparanda sin verksamhet till nya experiment och uppfinningar.

En av de bättre verkstäderna i Paris upptog tillverkning av Eriksons maskiner i slutet av februari 1870. För varje maskin, som denna verkstad tillverkade, fick Erikson själv bestämma priset och taga förtjänsten och verkstaden erhöll sin betalning enligt gängse maskinpris. Ofta kommo beställningar på tjugofem maskiner på en gång och Erikson förtjänade på så sätt medel för sina dyrbara experiment.

Erikson arbetade med en egen gasmaskin. Omkring den 20 maj 1870 hade han avslutat detta försök och resultatet var en tämligen stor gasmaskin, egen konstruktion och uppfinning. Anbud kommo med detsamma. Gaskompaniet för hela Paris, det så kallade »Compagnie Parisien», erbjöd sig att upptaga tillverkningen.

I juli 1870 bröt fransk-tyska kriget ut, därmed korsande Eriksons stora planer, när allt syntes så framgångsrikt. Vi känna från historien, hur staden Paris inneslöts av tyskarna. Under denna belägring lämnade Erikson icke staden, som ryktet velat göra gällande,[12] ty tvenne dagar efter det att Paris kapitulerat, med andra ord den 30 januari 1871, skrev han i ett brev:

»Portarna till Paris öppnas åter och tillåter mig att underrätta Eder (föräldrarna), att jag är vid helsan och mår så godt som möjligt efter omständigheterna,

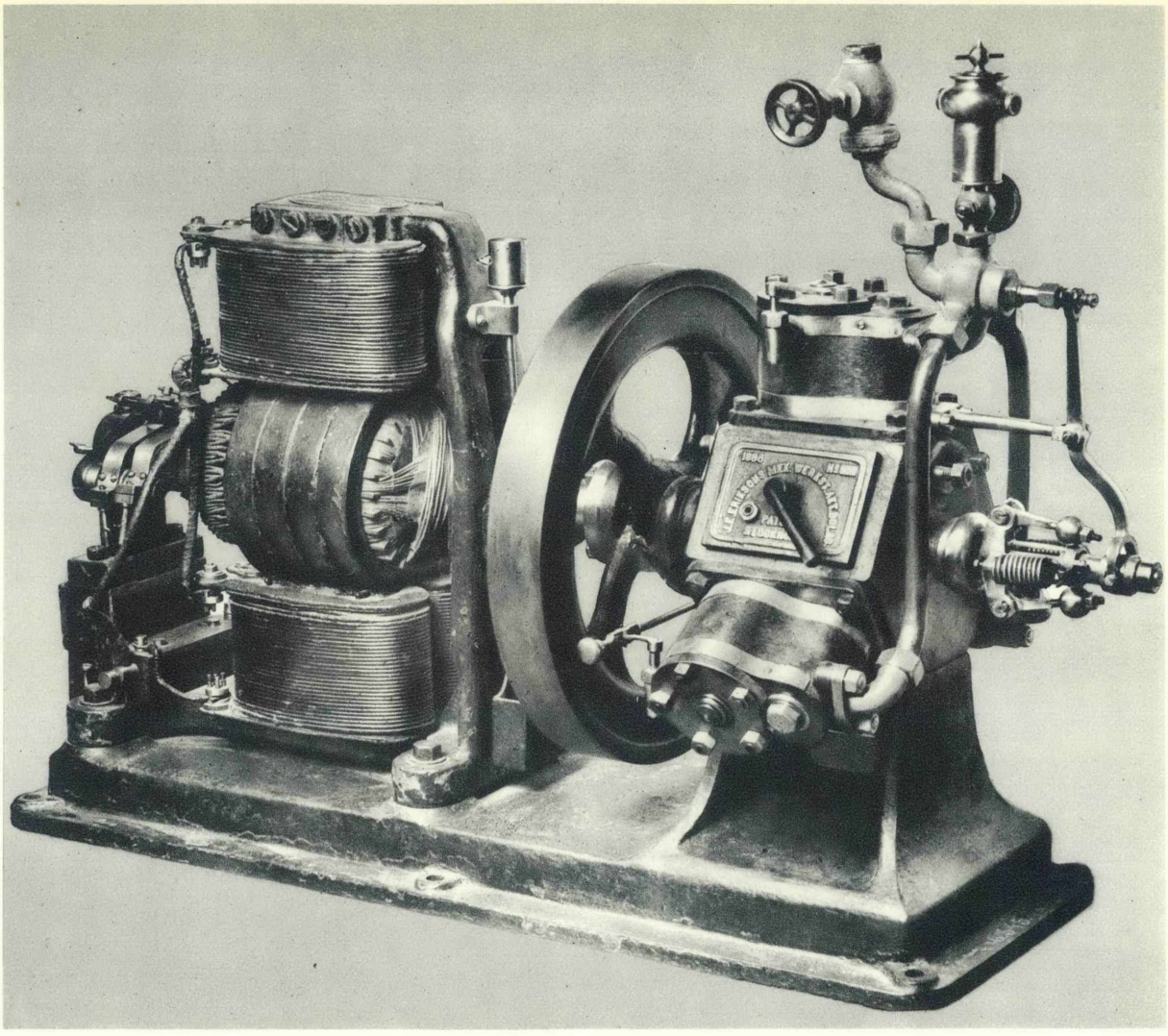
af tidningarna känner ni händelsernas gång och tror kanhända att jag är för närvarande soldat. Nej, jag har dragit mig undan det nöjet och arbetar som vanligt, jag kan intet tala om våra affärer, min kamrat (Söderström) reste ifrån Paris före kriget och jag vet ej om han är i England eller Sverige, men hoppas det bästa. Så fort jag har bref ifrån honom skall jag underrätta Eder huru affärerna stå . . .»

Kriget medförde omstörtning av finanserna och kaos inom affärsvärlden. I avvaktan på bättre förhållanden i detta avseende reste Erikson till Belgien och Holland, där han var chef för installeringen och uppsättandet av sina maskiner. Vid jultiden 1871 återkom han till Paris. Efter nyårsfirandet satte han igång igen med sin verkstadsrörelse under firmanamn »Jean Erikson, Mécanicien». Adressen till verkstaden var 72, Rue d'Angoulême, Passage de la Fonderie 10, och han gjorde reklam för »Mécaniques de Précision» och »Spécialité de Fraises».

Ekonomiskt hårt drabbad av det oväntade kriget och besviken över Söderströms sortie beslöt Erikson att så småningom flytta över till Sverige. Själv angav han anledningarna som »förlorade förhoppningar genom franska krigets utbrott, de mångfaldiga faror och tråkigheter jag genomgått . . .»

Den 25 augusti 1874 kom Erikson till Stockholm.[13] Han började sin verksamhet med en liten verkstad på Malmskillnadsgatan 48 C (ej rivet).[14] Där kunde han endast ha cirka sju arbetare, som han själv uttryckte det. Han hade räknat med en fyra gånger större verkstad, men hyran i Stockholm var dubbelt så dyr som i Paris. För verkstadslokal och lägenhet fick han betala 1 400 kronor i årlig hyra.

Ett sällskap förnäma fransmän följde Erikson till Stockholm. Av dessa bodde Henri Decrettet (f. 1855 26/5) och Eriksons svåger Desiré Augustin De la Haut (1854, 1900) i Eriksons hem och arbetade sedan hos honom.[14] Fransmännen roade sig kungligt under sin vistelse här, redo omkring i stora jaktsällskap och jagade räv i Stockholms omgivningar. Det Eriksonska hemmet blev ett verkligt herrskapshus och hans vackra fru blev mycket firad och kallades ofta »Söderns Drottning». Herr och fru Erikson blevo liksom sina franska vänner inbjudna till baler och middagar vid det svenska hovet. Erikson, som skildras som en sympatisk och mycket trevlig karl, blev enligt uppgift personligt bekant med konung Oscar II, vars intresse för uppfinnare och vetenskapsmän är välkänt. Denna bekantskap hade Erikson nytta utav, ty hans verkstad anlitades, då det blev fråga om elektrisk be-

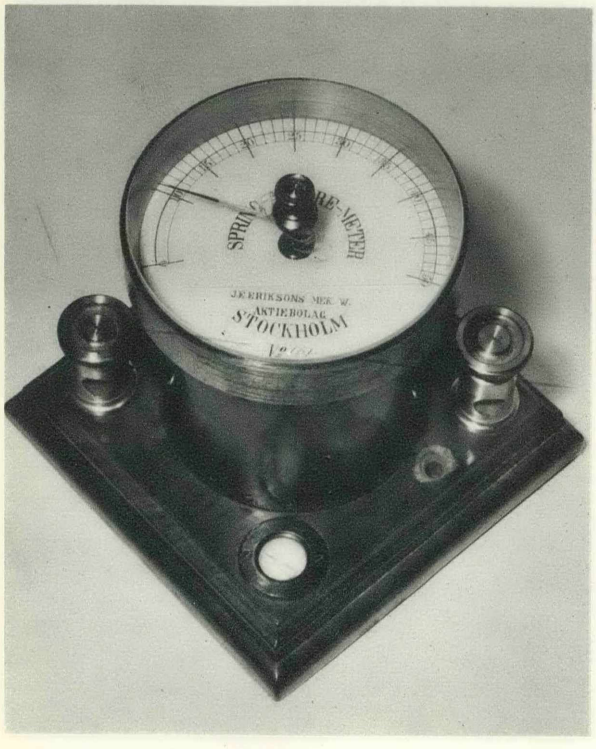

Trecylindrig ångmaskin från 1888 av J. E. Eriksons år 1880 patenterade konstruktion jämte generator för belysningsström. Aggregatet har använts på vedettbåten nr 2 vid Karlskrona fästning. Gåva till Tekniska Museet av Kungl. Marinförvaltningen år 1928.

Amperemeter omkring år 1880 av J. E. Eriksons konstruktion med och utan huv. Gåva till Tekniska Museet av Metallfabriks AB C. C. Sporrong & Co, 1930.

Fjäderamperemeter tillverkad vid J. E. Eriksons Mekaniska Werkstads AB. Gåva till Tekniska Museet av Herr V. Berglund, Stockholm, 1928.

lysning på Kungl. Slottet. Efter något år återvände fransmännen till sitt hemland, utom Eriksons svåger, som gifte sig med en svenska och fortsatte vid verkstaden till dess han anställdes av Gustaf de Laval som verkmästare vid de Lavals Ångturbin.[15]

Trots sin ringa start i Stockholm vad verkstaden beträffar, erhöll Erikson redan från början så mycket beställningar, att han knappast hann med. Den Nobelska Nitroglycerinfabriken vid Vinterviken i Stockholm hade exploderat sommaren 1874 och när beställningarna till den nya fabriken skulle göras, blev det J. E. Erikson som anlitades. Att han så snart efter hitkomsten fick sådant förtroendeuppdrag måste bero på att Nitroglycerinfabrikens ingeniör Alarik Liedbeck (1834, 1912), (vars rådiga ingripande vid branden är känt) lärt känna Erikson i Paris och där kommit till insikt om hans duglighet. Under den tid som Liedbeck var konsulterande ingeniör för de olika Nobelska dynamitfabrikerna såväl i Sverige som utomlands, gjorde han sina beställningar hos Erikson. Ingeniör Liedbecks granna ritningar med fransk text finnas ännu bevarade i den Eriksonska ritningssamling, som Pettersson & Kinnanders Mek. Verkstads AB (Eriksons efterträdare) år 1935 skänkte till Tekniska Museet.

Redan år 1875 flyttades verkstaden till rymligare lokaler i fastigheten Luntmakaregatan 5 (nu rivet) och bostadsadressen blev Drottninggatan 49.[14]

J. E. Eriksons mekaniska verkstad gjorde sig snart känd genom sina ytterst noggrant gjorda och skickligt konstruerade maskiner. Beställningarnas antal ökade snabbt och Erikson avvaktade tillfälle att utvidga.[16]

Den 9 mars 1876 underskrev han ett köpkontrakt med Herr W. Renström i Stockholm på en fastighet i kvarteret Soldaten 2 och 3, dåvarande adress Pihlgatan 16—18 i hörnet av Stadsträdgårdsgatan (nu Folkungagatan 94 — Nytorgsgatan). Fastighetens pris var 56 000 kronor och den skulle tillträdas den 1 juli (lagfart 6/11 1876).[17] Taxeringsvärdet var 85 000 kronor vid Eriksons död 1883, men den på 1830-talet uppförda byggnaden blev av honom reparerad och tillbyggd.[18] Fastigheten innehöll även affärslokaler och bostadslägenheter. En del av dessa uthyrdes av Erikson och hyrorna härför blevo ett behövligt tillskott för att täcka alla utgifterna i samband med verkstadens överflyttning till de nya lokalerna, amortering av skulden på fastigheten, nya maskiner m. m. Själv bodde Erikson med sin familj också där, men flyttade i början av 1880-talet till Götgatan 29.[19]

Dit hördes frukostsignalen från fabriken och när den ljöd skulle fru Angèle Erikson egenhändigt lägga en biff i stekpannan, så var den lagom färdig till dess Erikson kom.[20]

På våren samma år som flyttningen skulle äga rum (1876) slutförde Erikson tillsammans med Anton Bergman ett experiment med en brandspruta. Den bestod av en yttre och en inre cylinder, gemensamt lock och botten eller fot, pumpkolv med stång och styrning, handtag samt pyts eller sprutkar. Dess enkla utförande röjer stora likheter med nutidens vanliga assuransbrandsprutor. Fördelarna voro: enkelheten i deras sammansättning, prisbillighet, lätthet att söndertaga utan särskilda verktyg och lätt pumpningsarbete i förhållande till vattenmassan och kastvidden. Ansökan om patent på denna uppfinning beviljades den 4 juli 1876 för 8 år (patentnummer 114).[10]

Ett intyg på sprutans goda kvalitet utfärdades av dåvarande brandchefen i Stockholm, Kapten Elis Bruno Hollsten, samt av Direktör Nyström, som regeringen tillsatt som Sveriges sprutmönstrare. Nyström ville dock ej ha sitt namn på affischer och dylikt, men hans godkännande av brandsprutan var ett utmärkt bevis för dess användbarhet, särskilt som Nyström naturligtvis ägde god kännedom om dåtidens brandsprutors skilda konstruktioner och ansågs mycket kritisk. Båda dessa herrar tyckte, att Erikson sålde sina sprutor alldeles för billigt. Priset var 50 kr i parti och 60 kr i minut. Joh. R. Holmgrens sprutaffär, Brännudden, Vaxholm, annonserade dagligen om försäljning av en mindre spruta för 100 kr., som inte alls kunde mäta sig med Eriksons. Detta föranledde dock icke någon åtgärd från Eriksons sida och han fick i juli 1876 beställningar på ett fyrtiotal sprutor.

Så fabricerades en större så kallad dubbelspruta, som gjordes så lätt, att två karlar kunde springa med den. Dubbelsprutan utställdes på expositionen i Norrköping sommaren 1876.

Erikson tog oftast ej tillräckligt betalt för sina varor. Han var för snäll och rättskaffens för att kunna bliva en driven affärsman. Ett exempel på hur lättvindigt han skötte avlöningssystemet kan här lämnas. På lördagarna, då avlöningarna skulle betalas ut, kom Erikson ned i verkstaden med en stor läderpung, fylld med växelmynt. Han placerade sig vid en filbänk och arbetarna kommo fram en efter en och uppgåvo timantalet. Erikson kollationerade samtidigt uppgifterna med en lapp, som han erhållit från respektive verkmästare, räknade ut beloppet med krita på filbänken, plockade upp penningarna och suddade därefter ut anteckningarna med en trasselsudd.[21]

Efter långvariga experiment lyckades Erikson konstruera en ny typ av ångmaskiner, avsedda för ångslupar, därmed övergående till den tredje av dåtidens kraftmaskiner. På denna ångmaskinskonstruktion följde flera och det var just med detta slag av maskiner, som Erikson gjorde sina största framsteg. Därför att maskinerna voro små till dimensionerna uppstod benämningen »Colibri»-ångmaskiner. Denna uppfinning är att räkna som föregångare till nutida båtmotorer. Patent beviljades år 1879 den 28 maj för 8 år med patentnummer 147.[10]

En annan av Eriksons ångmaskinskonstruktioner, en snabbgående, 3-cylindrig högtrycksångmaskin, patenterades för 10 år den 31 maj 1880 (patentnummer 137).[10] En förbättring av denna gjordes påföljande vinter och resultatet blev gott. Maskinen användes huvudsakligen för drivandet av elektriska dynamomaskiner. Den 26 maj 1881 skrev Erikson i ett brev: »I vinter har jag gjort en ångmaskin, som kan med lätthet gå rundt 1 000 till 1 500 varf i minuten med 4 1/2 hästars kraft och afsedd för drifvande af elektriska lysmaskiner, hvarmed redan flera goda försök gjorts, och kapten Ekermann, som nyligen varit i utlandet och sett andra dylika maskiner, påstår att min är den bästa som för närvarande finns och jag har redan fått beställning på en större till Flottan i Karlskrona . . .»

Om maskinens stora användning på elektricitetens område redogöres sedan, men maskinen kunde även med fördel användas för drivande av pumpar, fläktar, separatorer, ångslupar o. s. v. Den levererades oftast inkapslad och hade ett mycket funktionellt och trevligt utförande. En fartygsmaskinist benämnd »spanjoren» tillfrågades hur hans båtmotor av J. E. Eriksons fabrikat var: »Ja, det vet jag inte, den var inkapslad och jag tog aldrig isär den, men gick gjorde den som tusan.»[22]

Denna Eriksons snabbgående ångmaskin erövrade guldmedalj vid utställningen av kraft- och arbetsmaskiner i Stockholm (Artillerigården) sommaren 1886 samt silvermedalj vid den stora Stockholmsutställningen år 1897. I katalogen till den först nämnda utställningen lämnas en utförlig beskrivning med illustration och i A. Hasselgrens »Utställningen i Stockholm 1897» finna vi vilket uppseende speciellt denna av Eriksons uppfinningar väckte fjorton år efter hans död. Av detta mästareprov utställdes då tvenne exemplar, »hvilka formligen förbluffade åskådarna genom sin hastighet». För att visa besökarna, att maskinerna, trots sin efter dåtida förhållanden enorma hastighet,

arbetade med ytterst jämn gång och utan skakning (beroende på den noggranna balanseringen av alla rörliga delar), monterades en maskin ovanpå ett träbord på stålrörsben och ett fyllt vattenglas placerades i vardera bordshörnet.[22] I övrigt betecknades Eriksons olika maskiner såsom »fulländade och i flera hänseenden enastående» och blevo »städse mycket uppmärksammade af fackmän och andra intresserade».

Den sista ångmaskinen av nämnda typ, som verkstaden tillverkade, levererades omkring år 1899 till Södra Teatern, i vars maskinrum den länge var i verksamhet[23] och Tekniska Museet innehar ett av Flottan skänkt exemplar av densamma, som nu kan beskådas i Museets maskinhall.

Verkstaden stod under Eriksons direkta ledning och han gjorde själv alla ritningar ända till år 1879. Inom parentes sagt var det inte alltid, som Erikson tog till ritstiftet, ty det hände även att han med krita skisserade upp sina detaljer på filbänkarna, respektive svarvstolarna, som arbetarna sedan fingo begagna som förebilder.[21]

År 1879 anställde Erikson i sin tjänst den skicklige ingeniören Anton Henric Ridderstedt (1835, 1883). År 1880 fick Erikson en kanske ännu värdefullare hjälp i det att han anställde ingeniören Erik Gustaf Beskow (1851, 1923). Ingeniör Beskow var ritare under Eriksons tid och arbetsledare vid de elektriska installationerna. Han blev efter Eriksons år 1883 timade död disponent och verkstadens egentliga chef. På honom överläts år 1883 J. E. Eriksons uppfinning av den 3-cylindriga ångmaskinen och han gjorde själv en del praktiska uppfinningar, bland annat detaljer till stickmaskiner (patent n:r 3089 år 1891), vilka senare patent han överlät på firma Per Perssons Väf- och Stickmaskiner.[10] Då Enskilda Banken år 1894 övertog verkstaden, kvarstannade ingeniör Beskow som överingeniör, men innehade samtidigt en av Erikson grundad rörledningsaffär, som ännu bär Beskows namn.

Våren 1880 tillverkades några så kallade långbåtar, till exempel en på 32 fots längd rymmande 20 à 25 personer. Den var gjord av fint målad furu och såldes komplett med suntält för 2 800 kronor. Passande maskiner till båtarna tillverkades också, en maskin på 2 hk kostade 1 800 kronor. Båtbeställningar kommo även från Bankdirektör Åström och från Bergnings- & Dykeribolaget Neptun i Stockholm.[24]

Den huvudsakliga tillverkningen år 1880 var i övrigt finare meka-

niska och elektriska maskiner, Colibri-ångmaskiner, telegrafapparater m. m.[16] Telegrafapparaterna voro avsedda att »överföra kommandot från befälhavaren till maskinisten (på båtar), som i sin ordning kunde repetera ordern, varigenom denna ej kunde missuppfattas». Priset var för dessa apparater år 1897 600 kr med metallpelare och 550 kr med järnpelare. Även morsetelegrafapparater och mistlurar levererades.

År 1881 på våren hade Erikson stora beställningar från Kungl. Flottan i Stockholm och Karlskrona. I början av året brann Flottans minförråd, så att de flesta instrumenten blevo förstörda och Erikson fick order på de nya. Dessa beställningar uppgingo till omkring 16 000 kronor och leverans beräknades till juli månad 1881. Kungl. Flottan lämnade alltid med stort förtroende sina uppdrag till J. E. Erikson, ty därifrån erhölls alltid kvalitetsprodukter.[21] Av Bankdirektör A. O. Wallenberg (1816, 1886), grundaren av Stockholms Enskilda Bank, fick Erikson en ännu större beställning i februari 1881.

Då dessa beställningar oftast betalades först vid leveransen, fick Erikson stundom låna kapital av Ekermann (som 1872 avancerat till kapten) och av sin broder m. fl. Bankdirektör Wallenberg ordnade ett amorteringslån på den återstående skulden på fastigheten, nämligen 40 000 kronor. På så sätt kunde experimentverksamheten fortsättas och de stora beställningarna effektueras, trots dyrbara materialkostnader, arbetarelöner m. m., till dess kapital började inflyta.

I själva verket blev aldrig förtjänsten så god, ty de nya försöken kostade stora summor. Mera hantverksmässiga arbeten och produktion av redan gjorda uppfinningar överlät Erikson gärna till andra verkstäder. På så sätt blev J. E. Eriksons mekaniska verkstad i första hand en finmekanisk specialverkstad och en teknisk försöksanstalt, som tyvärr drevs med för svagt kapital. Intresserade herrar såsom Bankdirektör Wallenberg, Grosshandlare Reinhold Alrutz (1839, 1889), Auditören Robert Benckert (f. 1846), ombudsman för Stockholms Enskilda Bank, Kapten C. F. Ekermann, m. fl. försökte genom lån giva verkstaden möjlighet att fortsätta sin framgångsrika experimentverksamhet. Trots detta blev företaget efter hand konkursmässigt.[25]

Bland verkstadens olika uppdrag, tillverkningar och kunder kunna här lämnas ytterligare några exempel.

Gustaf Emil Boëthius, disponent vid Korkfabriksbolaget, lät omkring 1882 Erikson tillverka korkräknings-, korkskärnings- och kork-

stämplingsmaskiner. Dessa svenska konstruktioner vunno sedan stor utbredning på marknaden. Vidare beställde Boëthius så kallade buteljprovningsapparater. Buteljformar tillverkades av Erikson 1882,[24] troligen för Bjurholms Porterbryggeri, Stockholm.

Hofors Hästsko-Aktiebolag beställde första gången i början av 1880-talet hästskomaskiner enligt Överingeniör Knut Thure Rennerfelts konstruktion hos J. E. Erikson, sannolikt genom Bankdirektör K. A. Wallenbergs förmedling, som var intressent vid det nämnda bolaget. Sådana maskiner beställdes även senare och en serie om 12 st. ritningar av december 1883 i J. E. Eriksons ritningssamling[24] motsvara exakt de i Dædalus 1944 illustrerade maskinerna under rubriken »Flytande tillverkning av hästskor» — en berättelse om hästskotillverkningen vid Hofors.

Fabrikören A. T. Kihlström, innehavare av en fabrik för tillverkning av manometrar vid Köpmangatan 7 i Stockholm, gav även (1882) Erikson en del order.[25] Erikson tillverkade själv manometrar av mycket god kvalitet. En verkmästare, som på den tiden var vid Bergsunds mekaniska verkstad, erinrade sig: »Jo, Eriksons manometrar, dom var bäst!»[2]

Grosshandlaren Fredrik Bernhard Beskow, en syssling till Ingeniör E. G. Beskows far, patenterade år 1880 6/9 (patentnummer 257) »sätt att med ångkraft framdrifva plogar och andra jordbruksredskap», vilket patent sedermera överläts på »Beskows ångplogspatentaktiebolag».[10] Grosshandlaren beställde en sådan ångplöjningsmaskin hos J. E. Erikson och utställde denna vid Lantbruksmötet i Stockholm sommaren 1886.[26] Maskinen fastnade sedermera i en sank åker, där grosshandlaren förbittrad över händelsen lämnade maskinen åt sitt öde.[22]

Fil. Dr Martin Wiberg, bekant för sin uppfinning av räknemaskin (Dædalus 1933 sid. 98), gjorde beställningar från J. E. Erikson.[25] Bland övriga fanns också kommissarien Oscar Aréhn (1844, 1904) som bland annat inköpte E. G. Beskows patent nummer 159 (av 18/6 1881) å »apparat för anbringande af etiketter å lådor och askar».[10] Han beställde också troligen Eriksons patenterade brandsprutor för Sundsvall (1882), där han var brandchef 1877—82. Från samma stad kom beställningar för tusentals kronor från grosshandlare W. Bünsow (1882).[25]

Fabrikören C. R. Nyberg i Sundbyberg, patentinnehavare av en förbättrad konstruktion å löd- och koklampor, räknades 1882 bland

kunderna, liksom också civilingeniören Robert Sjöström, innehavare av mekanisk verkstad och gjuteri i Gävle.[25]

Från år 1877 uthyrde Erikson mot en årlig hyra av 1 310 kr en fabrikslokal till Ingeniör J. A. Olbers för Stockholms Kapsylfabrik,[14] som år 1888 ombildades till AB Svenska Kapsylfabriken. Samtliga specialmaskiner till kapsylfabriken tillverkades av J. E. Erikson.[22] Ingeniör Eberhard Seger vid nämnda fabrik gjorde en del ritningar på kapsylmaskiner, som sedan tillverkades vid verkstaden.[24] Sina experiment med bland annat en ångturbin företog han även där.[22]

Enligt uppgift gjorde Gustaf de Laval beställningar hos J. E. Erikson och sysslade personligen vid verkstaden med en del försök.[23]

Maskiner för trikå-tillverkning, stickmaskiner, producerades och såldes i stor utsträckning vid verkstaden från 1887 till dess år 1894 särskild firma bildades för denna fabrikation, nämligen AB Per Perssons Väf- och Stickmaskiner vid Inedal i Stockholm.

På 1890-talet upptogs tillverkning av tryckerimaskiner. Vidare tillverkades arbets- och verktygsmaskiner, hyvelmaskiner etc. En specialborrmaskin levererades till P. Perssons Stickmaskiner år 1896.[24] En maskinsåg, sannolikt tillverkad redan på 1880-talet, var i bruk vid verkstaden ända intill den 1 oktober 1946, då rörelsen nedlades för husets rivning.

Här lämnas en förteckning över en del av de firmor och personer, som på det ena eller andra sättet stodo i förbindelse med Fabrikören Johan Erik Erikson (alltså intill 1883) och som icke nämnts på annan plats:[25] Schäffer & Budenberg, Magdeburg, D. H. Brandon, Paris, Hoopers Telegraph & India Rubber Works, London, J. L. Liedbocuf & Co, Düsseldorf, Ludvigsbergs mekaniska verkstads aktiebolag, Stockholm, Fabrikören Carl Johan Fredrik Ljunggren (ägare av mek. verkstad), Kristianstad, Nya Aktiebolaget Atlas, mek. verkstad, Stockholm, Fabrikören Johan Erikson (ägare av gjuteri- & mek. verkstad), Stockholm, Motala mekaniska verkstad, Motala, W. Wiklunds gjuteri- och mekaniska verkstad, Stockholm, Hofors Bruk, Robertsholm (ägare Enskilda Banken), Bultfabriksaktiebolaget, Hallstahammar, Fagersta bruks aktiebolag, Fagersta, Surahammars bruk, Surahammar, John Wall ,Stockholm, Karlström & Ekman, järnkramhandel, Stockholm, Lundell & Zetterberg, trä- och järnvarufirma, Stockholm, Alrutz & Co, Stockholm, Wilhelm Tesch, metall- & maskinaffär, Stockholm, Långholmens varfs- och slipbolag, Stockholm, AB Göranssons mekaniska verkstad, Stockholm,[23] m. fl.

Företagets utveckling under åren 1874 till 1900 framträder markant i uppgifterna om antalet anställda: 1874 = 5, 1876 = 16, 1880 = 21, 1882 = 44, 1883 = 53, 1884 = 60, 1885 = 65, 1888 = 152, 1900 = 109 (under avvecklingen).[14]

En särskild verksamhetsgren vid verkstaden blev rörläggningsarbeten. Det var i Sverige egentligen först i mitten av 1800-talet, som rörarbeten började utvecklas till ett särskilt arbetsområde. Beträffande Stockholms stad var det främst gasbelysningen, som framkallade denna utveckling. Det äldsta företaget på området var firma J. W. Bergström, som redan från år 1854 utförde rörläggningar för gas. En av de första firmorna var också den av Ingeniör Ture William Millde år 1867 grundade entreprenörfirman, som 1878 övertogs av Ingeniör Otto Fahnehjelm och sedermera blev AB Fahnehjelm & Co och därnäst följde år 1874 A. Rundqvist & Co samt AB P. Naumburg & Co, som egentligen grundades år 1870 men från början drevs som mekanisk verkstad.[27] Bland pionjärföretagen på detta verksamhetsfält räknas också J. E. Eriksons mekaniska verkstad, som år 1880 omkring den 8 juni upptog rörläggningsarbeten för gas-, vatten- och avloppsledningar på sitt program. Enligt uppgift från Stockholms Stads Vattenledningsverk beställde J. E. Erikson servisledningar (en mellan distributionsledningen och fastighet gående ledning) till följande platser: Pihlgatan 21 B (nuvarande Folkungagatan, numren ändrade) (1880 8/6), Tjärhovsgatan (1881 18/6), Klara Östra Kyrkogränd 13 (1881 3/8), Hötorget 8 (1881 2/9), Falkenbergsgatan 10 (1881 3/10), Bondegatan 52 (1882 26/5), Stadsträdgårdsgatan 13 (nuvarande Nytorgsgatan) (1882 13/7), Holländaregatan 27 (1882 1/11), Holländaregatan 23 (1882 8/11) samt Stora Glasbruksgatan 11 (1882 10/11).

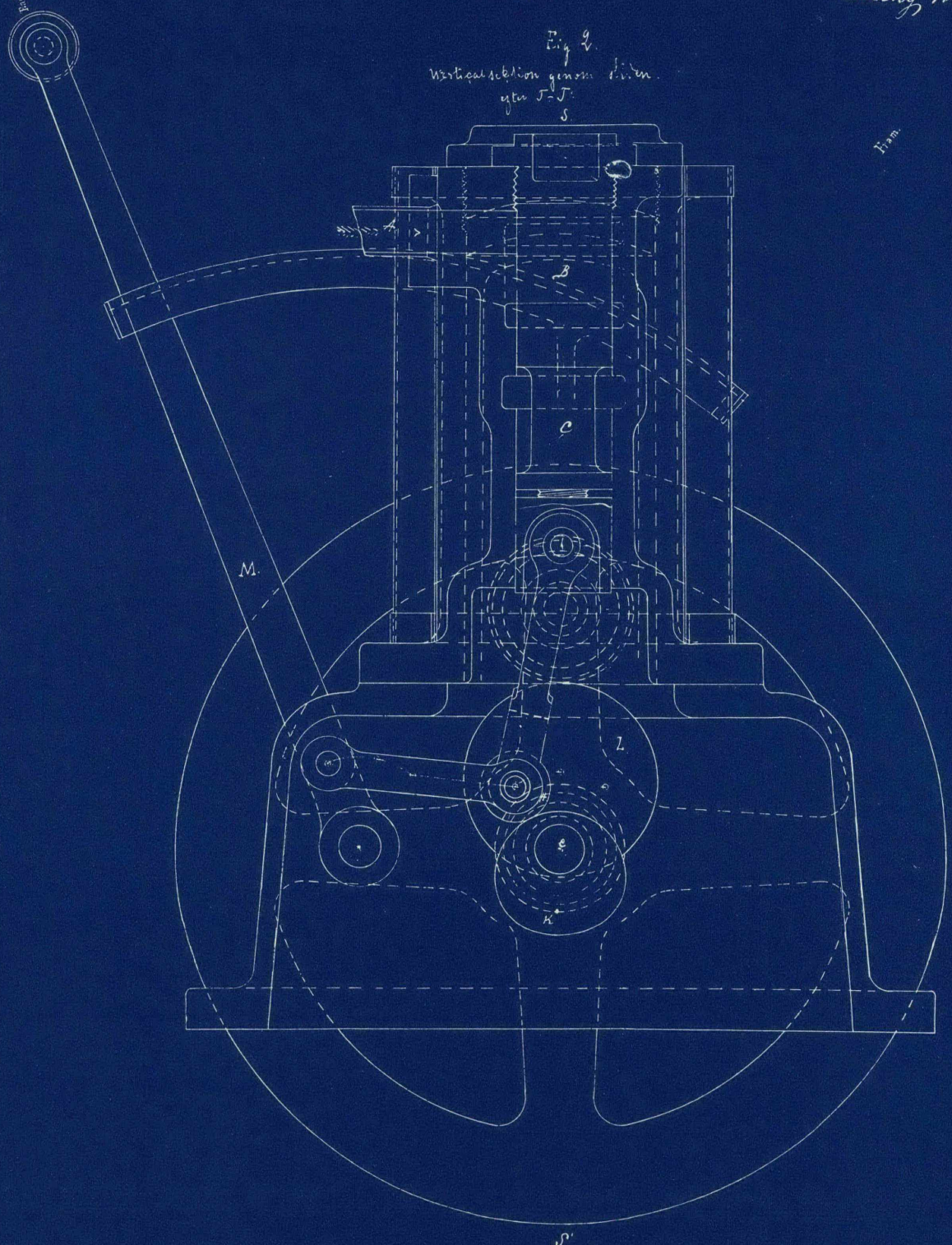
Efter innehavarens död (1883 11/1) fortsatte utvecklingen i raskt tempo och resultatet blev att den Eriksonska rörledningsverkstaden måste flyttas från fastigheten till en särskild lokal och adressen blev därför från år 1889 Folkungagatan 24. Rörledningsaffären ägdes då fortfarande av J. E. Eriksons Mek. Werkstads Aktie Bolag, men Ingeniör Beskow förestod den och försvarade dess rättigheter inför

Patentritning år 1879, vertikal sektion genom maskinaxeln, till J. E. Eriksons ångmaskinskonstruktion med omkastning från framåt till back medelst rullar och excenterskivor. Patent no. 147, beviljat av K. Kommerskollegium den 28 maj 1879 på åtta år.

Ritning N:o 1

Fig 2.

Vertical sektion genom linien
efter I–I.

Stockholms Stad. En bild av det dåtida arbetslaget (1893) finnes införd i jubileumsskriften »Stockholms Rörarbetarefackförening 1889—1939». Från och med år 1894 blev Ingeniör Beskow jämte förre arbetsförmannen Johan Svensson (f. 1859) innehavare av rörledningsaffären och fingo entreprenörsrättigheter för vattenledningar den 6 oktober och för gasledningar den 9 oktober 1894. År 1899 flyttades affären till Högbergsgatan 30 A, där AB Beskow & Co ännu fortsätter den av Johan Erik Erikson grundade verksamheten.

En verkmästare hos Erikson under tiden 1876—81,[14] Carl Christian Clausen (f. 1855), startade år 1883 en egen gas- och vattenledningsaffär, som ännu fortlever under firmanamn Clausens AB, adress Tunnelgatan 16, Stockholm.

Till företaget hörde också ett modellsnickeri, som i trä förfärdigade maskinmodeller och detaljer. Föreståndare för detta var snickare Berglund även efter Eriksons död 1883. Det flyttades år 1899 tillsammans med rörledningsaffären till Högbergsgatan 30 A, men blev sedermera fristående och fortlever ännu i dag under namn av Fritz Anderssons modellsnickeri.[22]

I den Eriksonska fastighetens västra huslänga på nedre botten över gårdsplanen anlades ett gjuteri. Det fanns där ännu i byggnadens elfte timma med firmanamnet F. Wennströms Gjuteri- & Metallfabrik. Vid detta gjuteri beställde AB Separator modeller till sitt stora gjuteri vid Hamra gård, Tumba.[23] Där göts den klocka, som gjutaren W. Hugo Jacobsson ringde i varje morgon och kväll på Stockholmsutställningen år 1897.[23]

Då Enskilda Banken vid sekelskiftet bestämde, att företaget i sin helhet skulle upphöra, inköptes gjuteriet av gjutaren där, Lars G. Andersson, »för 300 kr och mot renhållning på gård och gata», som det hette.[23]

Jag hoppas framdeles vara i tillfälle att framföra alla de roliga och intressanta skildringar av livet vid gjuteriet och verkstaden, som jag under forskningens gång fått höra av olika personer.

I och med starkströmmens genombrott i början av 1880-talet blev Erikson ombud i Sverige och Norge för ett av världens största elektriska bolag, Siemens & Halske, som bildats i Berlin år 1847 av uppfinnaren Werner von Siemens och Georg Halske. Denna generalagentur övertogs efter Eriksons död (1883) av J. E. Eriksons Mekaniska Werkstads Aktie Bolag intill den 1 oktober 1893. Den 27 oktober samma år bildades i stället Siemens Tekniska Byrå i Stockholm under

f. d. Kommendörkaptenen C. F. Ekermanns chefsskap. Han biträddes av Ingeniör E. G. Beskow, som delvis i egenskap av styrelseledamot kvarstannade hos Siemens till 1920. Detta företag blev aktiebolag år 1898 27/12 och kallades från denna tid Svenska AB Siemens & Halske, vars verkställande direktör Ekermann var under tiden 1901 27/3 till 1902 4/8. Ekermann lämnade bolaget först i och med sitt dödsfall år 1906 12/7. Den 18 juni 1906 bildades Elektriska AB Siemens-Schuckert som 1928 9/10 blev nuvarande Elektriska AB Siemens.[28]

Jag lämnar här en redogörelse för Johan Erik Eriksons pionjärarbete för detta företags fromma. För drivandet av Siemens & Halskes dynamomaskin förbättrade Erikson, som tidigare nämnts, sin patenterade 3-cylindriga ångmaskin, som på grund av sin stora hastighet kunde driva dynamomaskinen på en med denna gemensam axel, varigenom remskiveutväxling till större hastighet blev obehövlig. Denna uppfinning i förening med Siemens & Halskes elektriska installationsmateriel gav J. E. Eriksons mekaniska verkstad en rangställning bland dåtidens firmor på området och inräknas av Professor Filip Hjulström i »Sveriges Elektrifiering» bland de fem mera betydande elektriska firmorna vid denna tid. Som jämförelse kan nämnas, att Luth & Roséns Elektriska AB grundades år 1885 och Asea år 1883, men Erikson begynte bevisligen redan vintern 1880—81 med verksamhet på det elektriska området. Innan Asea den 3 november 1883 gjorde sin första elektriska installation, hade Erikson hunnit med en hel rad dylika, för vilka utförligt redogjorts i »Ingeniörs-Föreningens Förhandlingar» av år 1883, sid. 57—58.

Bland de anordningar för elektrisk belysning, som av J. E. Eriksons mekaniska verkstad utförts, märkes: Rydals Bomullsspinneri (våren 1882), Ljunggrens mekaniska verkstad i Kristianstad (våren 1882), J. E. Eriksons mekaniska verkstad (början av okt. 1882), Norra Rangerbangården i Stockholm (hösten 1882), Kockums mekaniska verkstad i Malmö (nov. 1882)[29], Slussen och södra Skeppsbron (nov. 1882), Stockholms Stads vattenledningsverk (vintern 1882—83), Boxholms bruk (1883), Stockholms Yllefabriks AB., Reymersholm (efter 1883), Riksdagshuset (efter 1883), Bünzowska huset på Strandvägen (ej bekräftat) och Kungl. Hofstallet (omkr. 1889). Vidare installerades kristallkronorna på Berns Salonger, som med sitt gasljus haft svårt att konkurrera med Blanchs Café, där elektriskt ljus införts redan 1878.

Den första elektriska belysningen på Kungl. Slottet påbörjades av J. E. Erikson redan 1883[30] och verkstaden har sedan fullföljt hela denna anläggning, varvid själva ångcentralen förlades till den gamla Finska kyrkan på Slottsbacken (adress Trädgårdsgatan 4). Denna ångcentral utökades år 1888 till en hel centralstation (elektricitetsverk)[31], ty J. E. Eriksons Mek. Werkstads Aktie Bolag erhöll år 1887 tillstånd att förse gamla staden med elektrisk belysning.[28] Stationen avsågs för 4 000 glödlampor och ledningarna drogos över hustaken till Slottet, Riksdagshuset och en mängd andra fastigheter i staden inom broarna.[31] Ett särskilt bolag bildades för ändamålet år 1888, nämligen Stockholms Elektriska Belysnings AB, som senare utökade detta elektricitetsverk.[31] Ganska betydande anläggningar utfördes av verkstaden även i Norge och Finland.[16]

Beställningarna på de elektriska installationerna vid Slottet och på H. M. Konungens chefsfartyg Drott torde Erikson ha erhållit tack vare sin bekantskap med Oscar II. Vid det senare tillfället, liksom vid de flesta arbetena, var Ingeniör Beskow arbetsledare. Då det historiskt ryktbara fartyget skulle inspekteras av konungen efter det att arbetet slutförts, var ingeniören med och de trädde tillsammans in i aktersalongen, som troligen var konungens konferensrum. I denna förnäma salong fanns gyllene fåtöljer, klädda med brokad och på väggarna voro nu lampetter i form av sjöjungfrur, som uppburo kristallampor, installerade av Beskow. »Det här var ju trevligt», sade konungen, »tack skall du ha Beskow, det har du gjort bra». Då emellertid konungen skulle resa sig från den plats han intagit, bar det sig inte bättre, än att han slog huvudet i en sjöjungfrus utskjutande stjärtfena. Efter en stund vände sig majestätet mot den olycklige ingeniören yttrande: »Ja, jag förlåter dig, för att du är så förbaskat liten. Jag är ju så lång och det får man taga hänsyn till.»[22]

Anordningarna vid Slussen och södra Skeppsbron beordrades av Stockholms Stad. I november 1882 uppsattes där fem stycken så kallade båglampor (differentiallampor). Lamporna inneslötos i sexsidiga lyktor och placerades på 35 fot höga stolpar, varifrån de kunde nedfiras för rengöring och ombyte av kolspetsar (lev. av Utö Carbonfabriks AB, Stockholm), vilkas bränntid var nio timmar. Strömmen erhölls från en dynamomaskin, som monterades i ett för ändamålet uppbyggt maskinhus på stranden syd-väst om Slussen.[31, 32]

Påföljande höst uppsattes ytterligare sex båglampor utefter Skeppsbron ända fram till Slottet. Detta arrangemang väckte stort uppseende

i tidningar[33] och tidskrifter, därför att det var första gången, som en hel gatusträcka elektrifierades i Stockholm. Lamporna tändes där den 1 augusti 1883, alltså efter Eriksons död och Ingeniör Beskow, företagets dåvarande ledare, fick samma dag en son, som betecknande nog döptes till Erik Johan. Denna elektriska anordning inköptes år 1884 av Stockholms Gasverk, som drev densamma för stadens räkning till år 1898, då den nedlades.[31]

Under 1882 pågick experiment vid verkstaden med elektriska strålkastare. En dynamomaskin monterades med ångpanna och en mindre 3-cylindrig ångmaskin på en gemensam bottenplåt. Dynamomaskinen hade en hastighet av 1 000 varv per minut och avsågs för en större så kallad reflektorlampa om 2 000 normalljus. Dynamomaskinen var som förut direkt kopplad till Eriksons ångmaskin.

Redan hösten 1882 gjordes en lyckad uppvisning (den första i sitt slag) inför en stor folkmassa på Mosebacke. Strålkastaremaskineriet placerades på terrassen vid sidan av trappan och ljuset strålade över barriären ut över staden. Sedan användes maskineriet hela hösten 1882 för upplysandet av varieté-teatern och trädgården på Mosebacke. Då det var lätt att transportera, blev det uthyrt till åtskilliga ställen och användes även till andra ändamål.[32]

Kungl. Flottan beställde strålkastare av Erikson för sina båtar och påmonteringen skedde vid Finnboda Varf. Så till exempel försågs torpedkryssaren Örnen med ett par av Eriksons maskiner för sin elektriska belysning.

Erikson upptog även tillverkningen av olika typer av amperemetrar och Tekniska Museet innehar ett av Erikson tillverkat exemplar. Vid verkstaden gjordes också det slag av amperemetrar som beskrivas i professor Dahlanders »Elektriciteten» (sid. 45, fig. 10) och som troligen var enligt Ayrton & Perry's (England) princip. Tekniska Museet har även en sådan, som tillverkats vid J. E. Eriksons Mek. Werk. AB.

Mitt i denna pionjärverksamhet för elektricitetens användning randades den dag, då uppfinnaren Johan Erik Erikson själv ändade sitt liv och därmed satte punkt för sin i många hänseenden enastående verksamhet. Detta tragiska slut på hans så hoppfulla bana hade tre orsaker, nämligen begynnande ohälsa, äktenskapliga besvikelser och svag ekonomi. På grund av de två sistnämnda skälen tystades dödsfallet ned, inte en rad stod att läsa i tidningarna, ingen gjorde sig besvär med att nämna hans verk, inte ens en gravsten restes på kyrko-

gården.[34] Denna berättelse är ett första försök att giva honom den upprättelse han förtjänar.

Dödsfallet inträffade den 11 januari 1883. Företaget drevs sedan för sterbhusets räkning intill den 19 oktober samma år, då J. E. Eriksons Mekaniska Werkstads Aktie Bolag stadfästes med ett aktiekapital av 125 000 kronor med ändamål att driva mekanisk verkstads- och gjuterirörelse och i samband därmed stående verksamhet, ävensom att försälja elektriska apparater och maskiner m. m.[35] Liksom under Eriksons tid drevs företaget med mycket svagt kapital och även nu måste Stockholms Enskilda Bank hjälpa företaget ekonomiskt. Den 1 januari 1894 övertog banken själv aktiestocken och till- och avsatte direktörer o. s. v. Från denna tid kallades företaget AB Mekanikus och dess förste verkställande direktör blev R. Broström. Verkstaden levde länge på Eriksons goda namn och rykte, men i hans anda experimenterades det mest, dock kanske icke lika framgångsrikt. Följden blev att banken inte längre ansåg företaget tillräckligt lönande. År 1900 överflyttades därför intressena till annan liknande industri, medan den gamla verkstaden hastigt nedlades. Själva verkstadslokalen, som inte blev så stor då Nytorgsgatan breddades, övertogs av tvenne svarvare från Eriksons tid, verkmästarna August Bernhard Pettersson (1855, 1925) och Robert Teodor Kinnander (f. 1856), som där bedrevo verkstadsrörelse av mindre omfattning. Pettersson & Kinnanders Mek. Verkstad blev sedermera aktiebolag och dess olika innehavare hava varit: Bernhard Pettersson (en son till A. B. Pettersson), Karl Johan August Öman (1878, 1944), dennes sterbhus och slutligen från 1944 1/6 Ingeniör Erik Karlström. Företaget upphörde den 1 oktober 1946 med anledning av fastighetens rivning.

J. E. Eriksons patenterade uppfinningar.

1869 15/3 sv. n:o 28. Varmluftsmaskin (tills. m. A. Söderström), 12 år.

1869 Gasmaskin (till:s m. A. Söderström).

1870 Gasmaskin.

1876 4/7 sv. n:o 114. Brandspruta (tills. m. A. Bergman), 8 år.

1879 28/5 sv. n:o 147 Colibri-ångmaskin, 8 år.

1880 31/5 sv. n:o 137. 3-cyl. ångmaskin (förbätrad), 10 år.

1882 16/5 sv. n:o 149. Källarlucka.

Noter.

[1]) Hans släkt och anor ha av förf. utforskats.
[2]) Enl. köpman E. Bernh. Erikson, Västanhede (uppfinnarens brorson).
[3]) Enl. Carl Larsson i By, »En dalasockens historia».
[4]) Detta företag gjorde konkurs 1866 och övertogs av Motala mek. verkst.
[5]) Jfr L. Way-Matthiesen, »John Ericssons varmluftsmaskin», Dædalus 1932, s. 86.

[6]) Enl. mantalsförteckning för Maria Magdalena förs. N:a del 1863—67.
[7]) Enl. tjänstgöringsförteckning, förvarad i Ekermannska släktarkivet (priv.)
[8]) Ekermann blev efter E:s död förmyndare för dennes barn.
[9]) Andreas Erikson (1841, 1896) sedermera handl. i Gråsala, Svärdsjö.
[10]) Ritn. och patentbeskrivning finnes i Kungl. Patentverkets arkiv.
[11]) »Ing. Fören. Förhandl.» 1869, häfte 1, s. 32—34.
[12]) Carl Larsson i By uppg. att E. fick sin verkstad nedskjuten av tyskarna och själv flydde genom tyskarnas linjer ut ur Paris. E:s måg skrev i ett brev, att E:s dotter föddes i Belgien under Paris-belägringen, då alla utlänningar måste lämna staden. Ett rykte förtäljer, att E. med fru och svåger flydde ur Paris i luftballong.
[13]) Enl. Katolska förs. Eugenias kyrkoböcker.
[14]) Enl. mantalsförteckning i Stadsarkivet.
[15]) Enl. Jean de la Haut, Enskede, m. fl.
[16]) Enl. AB Mekanikus reklamskrift 1894 (Tekniska Museet).
[17]) Enl. lagfartshandlingarna i Rådhuset.
[18]) Enl. Sthlms Stads Byggn.-nämnds ritn.-exp. i Stadshuset.
[19]) Enl. Katarina förs. kyrkoarkiv.
[20]) Enl. fru Maj Johansson, f. Erikson Sthlm.
[21]) Enl. Civiling. Henric Wallér, Sthlm.
[22]) Enl. Ing. Carl Beskow, Enskede.
[23]) Enl. Gjutaren Hugo Jacobsson, Sthlm.
[24]) Enl. Eriksonska ritn.-samlingen i Tekniska Museet.
[25]) Enl. bouppteckningen efter E. (Stadsarkivet).
[26]) Enl. Aftonbladet 1886 6/7 (Kungl. Biblioteket).
[27]) Enl. »Sveriges Äldsta Företag» (Tekniska Museet).
[28]) Enl. Prokurist Nilsson vid El. AB Siemens.
[29]) Se även »Kockums mek. verkst. AB i Malmö, 1840—1940» s. 232—233.
[30]) Enl. »Stockholms Slotts historia».
[31]) »Stockholms belysning», Sthlm 1903.
[32]) »Ing. Fören. Förhandl.» 1883, s. 57—58, samt F. Hjulström »Sveriges Elektrifiering».
[33]) Bl. a. Aftonbladet 1883 1/8 och 2/8, Sthlms Dagblad 1883 2/8.
[34]) Begravd å N:a Begravningsplatsne, kvarter 20 B, gravn:r 52093.
[35]) »Svenska Aktiebolag» 1888, s. 199.

Övriga uppgifter bygga på 40 brev av Eriksons hand, förvarade hos Köpman E. Bernh. Erikson, Västanhede, samt på muntliga uppgifter av ett flertal personer.